

PRÁVO PROTI DOMÁCI MU NÁSILÍ

IV. nezletilé dítě ohrožené násilím a domácím násilím

© Zdeňka Králičková, 2011

LITERATURA

- **MONOGRAFIE**
 - Voříšková, J., Huňková, M.*: Domáci násilí z pohledu žen. Praha: Profem, 2004;
 - Marvánová-Vargová, B. Pokorná, D., Toufarová, M.*: Partnerské násilí. Linde, 2009;
 - Gjuričová, Š., Kocourková, J., Kouček, J.*: Podoby násilí v rodině. Praha: Vyšehrad, 2000;
 - Špecánová, Š.*: Ochrana týraného a zneužívaného dítěte. Praha: Linde, 2003;
 - Vaničková, E.*: Tělesné tresty dětí (definice – popis – následky). Praha: Grada Publishing, 2004;
- **STUDIE**
 - Králičková, Z.*: Občanskoprávní aspekty domácího násilí de lege ferenda. Bulletin advokacie, 2003, č. 8, s. 84 - 89;
 - Králičková, Z.*: Civilněprávní postih domácího násilí - utopie, nebo efektivní budoucí právní úprava? Právo a rodina, 2004, č. 12, s. 7 - 10;
 - Králičková, Z.*: Civilněprávní postih domácího násilí - úvahy de lege ferenda (zejména nad sněmovním tiskem č. 828). Acta iuridica olomucensis. Vol. 1, 2005, s. 50 - 53;
 - Králičková, Z. Dávid, R.*: Rodinné bydlení a domácí násilí. Právní fórum, 2008, s. 429 - 436;
 - Radvanová, S.*: Zdravé rodinné prostředí - jak pro koho. Acta iuridica olomucensis. Vol. 1, 2005, s. 47 - 49;
 - Melicharová, D.*: Dítě jako svědek a oběť domácího násilí. Ibid., s. 62 - 65
- Sborník z konference
Právo proti domácímu násilí (online)
dostupný na www.law.muni.cz

2

KOMENTÁŘOVÁ LITERATURA

- *Eliáš, K. a kol.*: Občanský zákoník. Velký akademický komentář. Praha: Linde, 2008;
- *Švestka, J., Spáčil, J., Škárková, M., Hulmák, M. a kol.*: Občanský zákoník. Komentář. Praha: C. H. Beck, 2008;
- *Hrušáková, M. a kol.*: Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. 4. vyd., Praha: C. H. Beck, 2009;
- *Drápal, L., Bureš, J.*: Občanský soudní řád. Komentář. Praha: C. H. Beck, 2009;
- *Šámal, P. a kol.*: Trestní zákoník. Komentář. Praha: C. H. Beck, 2009.

3

PRAMENY

- **VNITROSTÁTNÍ**
 - LISTINA ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD (č. 2/1993 Sb.)
 - ZOR (z. č. 94/1963 Sb.)
 - OZ (z. č. 40/1964 Sb.)
 - ZSPOD (z. č. 359/1999 Sb.)
 - OSŘ (z. č. 99/1963 Sb.)
- **MEZINÁRODNÍ ÚMLUVY**
 - ÚMLUVA O OCHRANĚ LIDSKÝCH PRÁV A ZÁKLADNÍCH SVOBOD (č. 209/1992 Sb., čl. 8)
 - ÚMLUVA O PRÁVECH DÍTĚTE (č. 104/1991 Sb.)
 - EVROPSKÁ ÚMLUVA O VÝKONU PRÁV DĚTI (č. 54/2001 Sb. m. s.)
 - EVROPSKÁ ÚMLUVA O STYKU S DĚTMI (č. 91/2005 Sb. m. s.)

4

- Metodické opatření *Postup lékařů při poskytování zdravotní péče osobám ohroženým domácím násilím*, Věstník ministerstva zdravotnictví, 2006, č. 3.
- Metodické opatření *Postup lékařů primární péče při podezření ze syndromu týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte*, Věstník ministerstva zdravotnictví, 2008, č. 3.
- *Metodické Doporučení* Ministerstva práce a sociálních věcí č. 3/2010, o postupu orgánů sociálně-právní ochrany dětí v případech domácího násilí.

5

DÍTĚ JAKO OBĚŤ

6

ZÁKLADNÍ POJMY

- *historie: rituály, vitae necisque potestas*

- *dnes: překrývání domácího násilí a týrání, zneužívání a zanedbávání dětí (CAN)*
- *prioritou při jakékoli činnosti týkající se dítěte je a musí být zájem a bezpečí dítěte*

7

ZDRAVÁ RODINA

Rodiče mají povinnost:

- § 18 ZOR ... společně pečovat o děti a vytvářet zdravé rodinné prostředí
- § 31 odst. 1 ZOR ... pečovat o zdraví ... vývoj ... dítěte
- § 31 odst. 2 ZOR ... chránit zájmy dítěte ...
... použít přiměřené výchovné prostředky (viz výchova)
- § 32 odst. 2 ZOR ... být příkladem svým dětem

8

RODIČOVSKÁ ZODPOVĚDNOST

- *Obsahem jsou práva a jim korespondující povinnosti.*
- *Účel: ochrana dítěte.*
- *Zákon upravuje trichotomii práv a povinností, tedy*
 - péči o nezletilé dítě, zejména o jeho zdraví, citový, rozumový a mravní vývoj,
 - zastupování nezletilého dítěte a
 - správu jeho jmění [ve smyslu § 31 odst. 1 a), b), c) ZOR].

Dítě je aktivní subjekt

- má participační práva (§ 31 odst. 3 ZOR)

9

výchova

- *přiměřené výchovné prostředky, které mají rodiče jako nositelé rodičovské zodpovědnosti při výchově dítěte právo užít tak, aby nebyla dotčena důstojnost dítěte a jakkoli ohroženo jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj (srov. § 31 odst. 2 ZOR);*
- *přiměřené trestání, které nesmí, ať už v psychické či fyzické rovině, narušovat zdraví, tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj dítěte;*
- *tělesné tresty zahrnují záměrné působení bolesti atakem na tělo pro kázeňský přestupek, např. o pohlevek, bití na citlivé části těla, výprask rukou či předmětem, kopanec, odhození, štipání, údery knihou či klíči do hlavy, tahání za vlasy či boltec ucha apod., s tím, že na těle dítěte zpravidla zůstávají stopy (např. modřiny);*
- *tělesné tresty jsou s ohledem na obecnou úpravu absolutně chránící osobnost člověka, jeho život a zdraví, lidskou důstojnost a duševní a tělesnou integritu z povahy věci vyloučeny (viz § 11 ObčZ), a proto je považujeme je za nepřiměřené a protiprávní;*

10

CAN, CSA

- *CAN - Child Abuse and Neglect, tedy syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte, považovaný za soubor nepříznivých příznaků,*
 - ke kterému dochází především ze strany primárních vychovatelů
 - a jehož formy jsou variabilní,
 - což znesnadňuje diagnostikování;
 - jde o jakékoli vědomé či nevědomé aktivity, které mají nezodpovědné následky na psychiku dítěte, tělesné zdraví a celkový vývoj;
- >
- *týrání může být fyzické, psychické, sexuální;*
- *zneužívání taktéž,*
- *zanedbávání může být v celkové péči či dohledu, ale i v jednotlivostech, tedy např.:*
 - v oblasti tělesné, např. špatná hygiena anebo lékařská péče;
 - v oblasti citové, kupř. odmítnutí dítěte;
 - v oblasti vzdělání, jde např. o nedostatečné podněty, zanedbání povinné školní docházky apod.;
- *CSA - Child Sexual Abuse, čili syndrom sexuální zneužívaného dítěte, který se projevuje jako strach, deprese, delikvence, sexuální disfunkce a zneužívání jiných.*

11

oběť přímá, oběť nepřímá

- *přímá - často splývá s pojmy nepřiměřené trestání, týrání, zneužívání a zanedbávání dětí (CAN)*
- *nepřímá - dříve: „pouhý“ svědek;
dnes: psychické týrání*
- *situaci je vždy třeba řešit*

12

nežádoucí následky

- *psychosomatické potíže*, nejčastěji nespavost, bolesti břicha, poruchy příjmu potravy, částečná ztráta paměti, pomočování;
- *ztráta radosti ze života, ztráta naděje*;
- není vyloučen *návrat do nižších vývojových stadií* - sací reflex;
- v kategorii *poruch chování* se jedná o závislosti, záškoláctví, agresivní projevy, vulgarismus, odmítání autority, hyperaktivitu;
- mnohdy *ambivalence*, *kdy má dítě násilnou osobu rádo jako rodiče, zároveň ji však nenávidí jako narušitele a ubližujícího*;

13

ŘEŠENÍ

14

vždy

- *prevence*
- *aktivní jednání* a zejména *nulová tolerance*
- *individuální přístup*

někdy

- *úplné oddělení od násilníka*
- *posilování vzájemného vztahu ohrožené osoby a dítěte*
- *společná terapie dítěte a ohrožené osoby, terapie zaměřená na posilování vzájemné komunikace, eventuelně i video trénink interakcí*
- *společná terapie všech aktérů (?)*

15

➔ vždy

- *jednoznačná úprava poměrů* v návaznosti na dokazování a realizaci participačních práv dítěte, takové rozhodnutí, kterým by bylo sledováno
 - jak *krátkodobé hledisko* (rychlé oddělení dítěte od pachatele, zpravidla předběžným opatřením: § 76, § 76a a zejména § 76b OSŘ),
 - tak *dlouhodobější zřetel*, tedy rozhodnutí ve věci samé (§ 176 OSŘ):
 - o zbavení násilného rodiče rodičovské zodpovědnosti (srov. § 44 ZOR),
 - o úpravě styku (např. asistovaný styk) či zákazu styku dítěte s tímto rodičem (viz § 27 ZOR);
- *situace dítěte nesmí zůstat nikdy neupravena, a to právě v jeho zájmu* 🍀

16

různé situace

- *dítě jednoho z rodičů zcela odmítá*: soud se musí zabývat zejména *důvody* tohoto negativního postoje dítěte:
 - obecně mohou být způsobeny *samotným odmítaným rodičem*, např. jeho počátečním nezájmem o dítě;
 - nebo *druhým rodičem*, který v dítěti vytváří negativní obraz z důvodů čistě osobních, způsobených například opuštěním, nevěrou, odlišným názorem na výchovu apod. (*syndrom zavrženého rodiče ?!*);
 - zvláštním případem vedoucím k odmítání kontaktů je CAN či domácí násilí;
- *dítě kontakt s násilným rodičem vítá, resp. je ambivalentní*: klade se tak celá řada „nových“ otázek,
 - např. zda může být násilný partner dobrým rodičem,
 - či zda mu jde jen o udržení moci a kontrolu a další traumatizaci týraného partnera prostřednictvím dítěte;na „nové“ otázky je třeba hledat odpovědi, neboť nejde jen o případný *přímý styk* dítěte s násilníkem, ale zejména o *střídavou výchovu*, což předpokládá spolupráci rodičů, především v rámci předávání dítěte.

17

➔

- *případy nikoli ukončeného domácího násilí*, kdy je zásadně *nežádoucí* rozvíjení rodinného života a udržování vzájemných kontaktů (střídavé výchovy či širokého styku) dítěte s násilnou osobou, bez ohledu na přání a stanovisko dítěte, a
- *případy s ukončeným domácím násilím*, kdy může být pro dítě *přínosné* udržování pocitu sounáležitosti s bývalým násilným rodičem, zejména z dlouhodobého hlediska (rozvíjení rodinného života)

18

dohoda v. autoritativní rozhodnutí

- aby mohlo být dohody dosaženo, soud musí rodiče v zájmu dítěte *motivovat a aktivně vést* >
- proto zákon stanoví, že soud může ve věcech péče o nezletilé uložit účastníkům na dobu nejvýše 3 měsíců *účast na mimosoudním smírčím nebo mediačním jednání nebo rodinné terapii* (§ 100 odst. 3 OSŘ);
- +
- dítě má *participační práva* (§ 31 odst. 3 ZOR, § 100 odst. 4 OSŘ)

19

svěření dítěte do péče: individuální, střídavá (společná z povahy věci vyloučena)

- § 50 ZOR faktická odluka
- § 25 ZOR rozvod

kriteria: § 26 ZOR

20

styk/kontakt

- mnoho forem (přímý, nepřímý, asistovaný/řízený/odložený ...)
- řada zahraničních studií upouští od koncepce „ano“ či „ne“
- klade se otázka, *za jakých okolností lze či nelze kontakt podporovat*
- uvažuje se o alternativách, např.
 - o asistovaném styku
 - přípravná fáze a realizace
 - o odloženém styku
 - tříměsíční fáze klidu

■ § 27 ZOR

úprava, omezení, zbavení (faktická eliminace rodiče z výchovy)

21

§ 835 návrhu OZ (www.justice.cz)

Dítě, které je v péči jen jednoho rodiče, má právo stýkat se s druhým rodičem v rozsahu, který je v zájmu dítěte, stejně jako tento rodič má právo stýkat se s dítětem, ledaže soud takový styk omezi nebo zakáže; soud může také určit podmínky styku, zejména místo, kde k němu má dojít, jakož i určit osoby, které se smějí, popřípadě nesmějí styku účastnit. Rodič, který má dítě v péči, je povinen dítě na styk s druhým rodičem řádně připravit, styk dítěte s druhým rodičem řádně umožnit a při výkonu práva osobního styku s dítětem v potřebném rozsahu s druhým rodičem spolupracovat.

22

shrnutí

- bylo-li dítě obětí CAN či přímou obětí domácího násilí, je třeba styk dítěte s násilným rodičem výslovně *zakázat* (a) nebo tohoto rodiče *zbavit* rodičovské zodpovědnosti, bez ohledu na přání dítěte, neboť v jeho zájmu je nepochybně prioritou bezpečí;
- pokud bylo dítě nepřímou obětí (svědkem) či nebylo v domácnosti vůbec přítomno, ať už je přáním dítěte cokoli, je třeba věc posoudit nikoli jen z krátkodobého hlediska (vykázání), ale sledovat především zájem dítěte na rozvíjení rodinného života > otázka *nezní zda kontakt ano či ne, ale za jakých podmínek* (tzv. asistovaný/odložený styk).

23

VÝCHOVNÁ OPATŘENÍ (SOUD, OSPOD)

- § 43 ZOR
 - napomenutí
 - dohled
 - omezení

24

SOUDNÍ ZÁSAHY DO VÝKONU RODIČOVSKÉ ZODPOVĚDNOSTI

■ § 44 ZOR

- (odst.1: pozastavení)
- odst. 2: omezení
- odst. 3, 4: zbavení (faktická eliminace rodiče z výchovy, styk?)

25

VYKÁZANÝ RODIČ DÍTĚTE

- vykázáný rodič je pouze *fakticky omezen* ve výkonu rodičovské zodpovědnosti, zejména v osobní péči o dítě, nicméně je zákonným zástupcem dítěte s právem rozhodovat o podstatných věcech dítěte, a nebylo-li soudem na základě zákona stanoveno jinak, *s právem se s dítětem osobně (i jinak) stýkat*;
- je zásadně třeba, aby vykázáný rodič kontaktoval příslušné intervenční centrum a orgán sociálně-právní ochrany dětí za účelem zprostředkování osobního či jiného kontaktu s dítětem,
- proto je třeba rozlišovat, zda byl rodič vykázán ve vazbě na nezletilé dítě, at' už jako přímé či nepřímé oběti (oběti), nebo z jiných důvodů,
- *souvisí-li domácí násilí rodiče s dítětem*, je třeba *posoudit*, zda rodiče *zbavit rodičovské zodpovědnosti* (§ 44 odst. 3 ZOR) nebo mu *omezit anebo zakázat s dítětem (osobní) styk* (§ 27 odst. 3 ZOR).

26

RODIČ VE VÝKONU TRESTU

- je pouze *fakticky omezen* ve výkonu rodičovské zodpovědnosti, zejména v osobní péči o dítě, nicméně je zákonným zástupcem dítěte s právem rozhodovat o podstatných věcech dítěte, a nebylo-li soudem na základě zákona stanoveno jinak, *s právem se s dítětem osobně (i jinak, např. písemně či telefonicky) stýkat*,
- je třeba rozlišovat, zda je rodič ve výkonu trestu odnětí svobody z důvodu např. týrání dítěte, domácího násilí, zneužití dítěte k trestné činnosti atd. nebo z jiných důvodů,
- *souvisí-li trestná činnost rodiče s dítětem*, je třeba *posoudit*, zda rodiče *zbavit rodičovské zodpovědnosti* (§ 44 odst. 4 ZOR) nebo mu *omezit anebo zakázat s dítětem (osobní) styk* (§ 27 odst. 3 ZOR)

27

NÁHRADNÍ (RODINNÁ) VÝCHOVA

- po odejmutí dítěte dle § 76a o. s. ř. ►
 - ústavní výchova nebo zařízení pro děti vyžadující okamžitou péči (§ 46 ZOR)
 - pěstounská péče (§ 45a - 45d ZOR)
 - svěřeni do péče jiné osoby (§ 45 ZOR)
 - +
 - osvojení (§ 63 s násl. ZOR) (statusová změna!)

28

SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANA DĚTÍ

- sociálně-právní ochrana se *zaměřuje* - mimo jiné -
 - na děti, jejichž rodiče neplní či zneužívají práva a povinnosti plynoucí z rodičovské zodpovědnosti [§ 6 odst. 1 písm. a) body 2, 3. ZSPOD],
 - a zejména na děti, které jsou *ohrožovány násilím mezi rodiči* či jinými osobami odpovědnými za výchovu dítěte, popř. násilím mezi dalšími osobami [§ 6 odst. 1 písm. g) ZSPOD]

29

ROLE OSPOD

- *koordinátor pomoci, spolupráce s intervenčními centry*
- *jde o to, kdy může a kdy musí zasáhnout ► volba zákonného prostředku ► od nejmírnějších po nejradikálnější*
- *ve věci konkrétního dítěte* povinnost, ale i právo pracovníků orgánů sociálně-právní ochrany dětí k
 - projednání celé záležitosti s rodiči nebo jinými osobami odpovědnými za výchovu dítěte [§ 10 odst. 1 písm. b) a c), § 53 odst. 2 ZSPOD],
 - provedení pohovoru s dítětem v závislosti na věku dítěte a stupni jeho rozumové vyspělosti (§ 8 odst. 2 ZSPOD),
 - poskytnutí či zprostředkování odborné poradenské pomoci rodičům a dítěti [§ 9 a § 11 odst. 1 písm. a), b) ZSPOD] podle konkrétních potřeb rodiče a dítěte, zejména pokud jde o řešení úpravy výchovy a výživy dětí, bydlení, uplatnění nároku na sociální dávky (zejména dávky státní sociální podpory a dávky pomoci v hmotné nouzi, zajištění školní docházky dětí, zprostředkování odborné pomoci psychologické, sociálně právní, socioterapeutické apod.)
 - provedení návštěvy a sociálního šetření v místě bydliště dítěte nebo v jiném prostředí, ve kterém se dítě zdržuje (§ 52 ZSPOD),
 - vyžádání dalších potřebných údajů od jiných osob, orgánů a subjektů (§ 53 odst. 1 ZSPOD)

30

- podnět soudu na vydání předběžného opatření k zatímní úpravě péče o dítě, výživy dítěte nebo styku rodiče s dítětem (§ 76 odst. 1 OSŘ),
- návrh na nařízení předběžného opatření soudu (§ 76a OSŘ) v případech, ve kterých se nezletilé dítě ocitne bez jakékoliv péče nebo jsou jeho život nebo příznivý vývoj vážně ohroženy nebo narušeny,
- návrh na svěření dítěte do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (§ 46 ZOR),
- návrh na nařízení ústavní výchovy dítěte (§ 46 ZOR) či ochranné výchovy (dle ZSVM),
- návrh na omezení nebo zbavení rodičovské zodpovědnosti anebo pozastavení jejího výkonu (§ 44 ZOR),
- návrh na omezení, úpravu či zákaz styku rodiče s dítětem (§ 27 ZOR),
- podnět soudu na zahájení řízení o uložení výchovných opatření (§ 43 ZOR), pokud k uložení těchto opatření nepřistoupil orgán sociálně-právní ochrany dětí,
- podnět soudu na ustanovení opatrovníka pro účely řízení (§ 76b OSŘ).

31

DÍTĚ JAKO NÁSILNÍK

32

„DÍTĚ, KTERÉ OHROŽUJE, JE OHROŽENÉ“

- odejmutí dítěte z rodiny [§ 76 odst. 1 písm. b), f); § 76a OSŘ]
 - ústavní výchova (§ 46 ZOR)
 - ochranná výchova (z. č. 218/2003 Sb., zákon o soudnictví ve věcech mládeže)
- x
- vykázání
 - policejní
 - soudní (§ 76b OSŘ)

33

AKTIVITY RADY EVROPY

Ad hoc Committee on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (CAHVIO):
 Draft Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence
 (15th October 2009 www.coe.int)

34

Návrh Úmluvy o předcházení a boji proti násilí na ženách a domácímu násilí

Článek 23

Péče, právo návštěvy a bezpečnost v případech domácího násilí

1. Smluvní strany přijmou nezbytná legislativní nebo jiná opatření k zajištění toho, aby při stanovení péče o dítě a práva na návštěvy, byly spolehlivě vzaty v úvahu údaje o historii násilí páchaného na ženách a domácím násilí.

2. Smluvní strany přijmou nezbytná legislativní nebo jiná opatření k zajištění, aby výkon všech návštěv nebo právo péče o dítě neohrožovalo bezpečnost obětí a dětí.

35

Další aktivity Rady Evropy

CE Parliamentary Assembly

- Recommendation 1905(2010)

Children who witness domestic violence

36

AKTIVITY ORGANIZACE SPOJENÝCH NÁRODŮ

United Nations. Department of Economic and Social Affairs. Division for the Advancement of Women: Handbook for Legislation on Violence against Women. New York: United Nations, 2010.

37

- *Doporučující příručka* stanoví, aby národní legislativa obsahovala *domněnku zákazu* péče pachatele domácího násilí o dítě a zákaz styku jinak než s dohledem.
- Domněnka by se měla uplatnit přinejmenším od okamžiku, kdy je pachatel domácího násilí soudem uložen zákaz určitého chování ve vztahu k oběti.
- *Doporučující příručka* dále vyžaduje, aby před nařízením styku s dohledem pachatel prokázal, že uplynuly nejméně *tři měsíce* od okamžiku, kdy se naposledy choval násilně, a že se *účastní programu pro pachatele domácího násilí*.

38